

ENIGE UITGANGSPUNTEN VOOR ONDERZOEKINGEN
NAAR DE KAPITAALBEHOEFTE

1. Vraagstelling.

Het onderzoek naar de financiële toestand van landbouw-bedrijven is afgesloten; daarmee is een overzicht verkregen van de geldmiddelen, die op de peildatum voor investeringsdoeleinden beschikbaar waren, of door middel van credietneming beschikbaar konden komen. De vraag hoe het staat met de kapitaalbehoefte voor investeringen kon bij deze studie echter niet worden onderzocht.

Het is gebleken, dat het vraagstuk van de kapitaalbehoefte in verschillende commissies ter sprake is gekomen. Ook in de praktijk leeft dit probleem dus wel, zodat wij de vraag kunnen stellen, op welke wijze men een inzicht in de kapitaalbehoefte zou kunnen krijgen.

2. Nadere analyse.

a. De kapitaalbehoefte van het bedrijf.

Het uitgangspunt voor de bepaling van de kapitaalbehoefte ligt in de kennis van het bedrijf, zoals dat op een bepaald moment is ingericht en zoals het wordt geleid. Op basis hiervan dient te worden vastgesteld, welke investeringen in beginsel voor een bepaald bedrijf in aanmerking kunnen komen. Van deze investeringsmogelijkheden zullen uiteraard slechts tot een reële kapitaalbehoefte aanleiding geven die investeringen, welke als zinvol zijn te beschouwen. De maatstaf voor het zinvolle ligt hierbij in de rentabiliteit, die voor een bepaald bedrijf mag worden verwacht van elke investering, die overigens voor toepassing in aanmerking komt. Het spreekt vanzelf, dat het hierbij niet slechts gaat om de vraag of de investering in een bepaald jaar rendabel zal zijn, doch over de periode gelijk aan de gehele economische levensduur van het desbetreffende productiemiddel. Hierbij speelt de ontwikkeling van kosten en opbrengsten een belangrijke rol. Aangezien deze ontwikkeling echter een onbekende grootheid is, zal een zekere risicofactor moeten worden opgevoerd. Van een kapitaalbehoefte uit hoofde van investeringen zal pas dan mogen worden gesproken, indien de investeringen, rekening houdende met deze risicofactor, als rendabel zijn te beschouwen.

De grootte van de risicofactor zal moeilijk anders dan arbitrair kunnen worden vastgesteld. Van investeringen, die worden uitgevoerd ten behoeve van productievergroting of productiewijziging, zal een invloed uitgaan op de prijzen der producten. Hierbij stuit men op vraagstukken, die liggen op het terrein van marktonderzoek. Dit aspect zal bij de landbouw van veel minder belang zijn dan bij de tuinbouw, waar verhoging van de kapitaalintensiteit veelal gepaard gaat met een belangrijke wijziging in de productierichting. Het probleem van de kapitaalbehoefte kan in de tuinbouw bezwaarlijk onafhankelijk van de marktstructuur worden onderzocht.

In verband met de verschillende risico's (prijs-, teelt-, miskooprisico en andere tegenslagen) die een bedrijf moet dragen, lijkt het voorts van belang bij het bepalen van de kapitaalbehoefte hiermee afzonderlijk rekening te houden door op de beschikbare middelen een bedrag in mindering te brengen, dat kan worden beschouwd als een fonds voor tegenslagen.

Bij de beoordeling van de investeringsmogelijkheden rijst voorts het probleem in hoeverre voortgaande mechanisatie door de bedrijven zelf moet worden verzorgd en in hoeverre dit efficiënter kan geschieden door loonbedrijven of werktuigencoöperaties. Dit vraagstuk zal moeten worden gezien, alvorens kan worden vastgesteld, welke mechanisatiemogelijkheden er in de landbouw bestaan.

In beginsel kan kapitaalgebrek de uitvoering van investeringen belemmeren, zodat het van belang is de behoefte aan en beschikbaarheid van kapitaal te quantificeren.

Nagegaan zou moeten worden, in hoeverre een lijst, b.v. gesplitst naar gebied, bedrijfs grootte, -type, is op te stellen van productiemiddelen, die vrijwel altijd rendabel zijn te exploiteren. Een vergelijking met de bestaande inventaris zou dan reeds aanwijzingen kunnen verschaffen voor de behoefte aan kapitaal voor vervangingsinvesteringen enerzijds en voor uitbreidingsinvesteringen anderzijds. Men kan de met duurzame productiemiddelen samenhangende kapitaalbehoefte van een bedrijf immers in twee groepen splitsen:

- 1) ter vervanging van versleten productiemiddelen;
- 2) ter verbetering van de bedrijfsuitrusting, verband houdende met rationalisatie, mechanisatie, intensivering.

In de praktijk zal meestal een vermenging van beide factoren optreden, omdat bij vervanging meestal op een moderner productiemiddel zal worden overgegaan. Bij een onderzoek zal deze splitsing evenwel nuttig kunnen blijken.

ad 1. Om in het vraagstuk van de vervangingsbehoefte inzicht te verkrijgen, zal het nodig zijn de bedrijven te inventariseren. De vervangingsbehoefte dient te worden afgeleid uit de vervangingswaarde, de economische levensduur en de jaren van aanschaffing der reeds aanwezige productiemiddelen en de toestand waarin zij verkeren. Hierbij verdient vooral de toestand der bedrijfsgebouwen de aandacht, omdat herbouw tot zeer omvangrijke investeringen aanleiding geeft. Aan de hand van deze gegevens zal in overleg met deskundigen, die de te onderzoeken bedrijven kennen, een indruk kunnen worden verkregen van de kapitaalbehoefte, die in de nabije toekomst met instandhouding van deze bedrijven samenhangt.

ad 2. Voor zover een lijst kan worden opgesteld van productiemiddelen, die vrijwel altijd rendabel zijn te exploiteren, kan uit een vergelijking met de inventarislijst van een bepaald bedrijf worden afgeleid hoe groot in dit opzicht de behoefte aan kapitaal voor uitbreidingsinvesteringen zal zijn. Voor een deel der productiemiddelen kan echter niet in het algemeen worden aangegeven of zij rendabel te achten zijn. Ten aanzien van deze groep zal slechts dan een indruk van de kapitaalbehoeften worden verkregen, wanneer deskundigen een opstelling zouden kunnen maken - per bedrijf - van rendabele investeringsmogelijkheden. Het is duidelijk, dat dit veel tijd zal vergen. In dit verband lijkt het wenselijk eerst ervaring op te doen met een proefonderzoek.

b. De kapitaalbehoefte van de gezinshuishouding.

Bij het onderzoek naar de financiële positie van landbouwbedrijven is nagegaan, welke geldmiddelen beschikbaar waren of door credietopneming beschikbaar konden komen voor investeringen. Ten aanzien van deze middelen is aangenomen, dat zij - zo nodig - volledig beschikbaar staan voor de bedrijfshuishouding. Dat het bedrijf in dit opzicht voorrang krijgt voor de gezinshuishouding wordt gemotiveerd door het feit, dat het bedrijf o.m. dient om het gezin inkomsten te verschaffen. Het "verdiene" moet immers voorrang hebben op het "verteren van het verdiende". Uiteraard is het juist, dat de financiële draagkracht van een bedrijf reeds geringer wordt, als een deel van de beschikbare middelen wordt

besteed voor vervangingsinvesteringen in de sfeer van de gezinshuishouding. Het is overigens de vraag of in een groter of kleiner deel van de gevallen niet een vrij belangrijk tekort aan outillage t.b.v. de gezinshuishouding bestaat, in verband waarmee het wenselijk zou zijn ook ten behoeve van het gezin uitbreidingsinvesteringen te verrichten.

Ten einde geen eenzijdig beeld te geven van de mate waarin de kapitaalbehoefte wordt gedekt door de beschikbare geldmiddelen, is het gewenst ook de gezinshuishouding in het onderzoek te betrekken en niet slechts de bedrijfskant. De hierbij in totaal voor een gezin in rekening te brengen kapitaalbehoefte zal in evenwicht moeten zijn met de op redelijke verwachtingen te baseren rentabiliteit van het desbetreffende bedrijf.

Met hetzelfde oogmerk - vermindering van eenzijdigheid - dient aandacht te worden besteed aan de reserve aan geldmiddelen, waarover een gezin moet beschikken met het oog op eventuele tegenslagen door ziekten e.d.

c. De financiële draagkracht.

De bij het onderzoek naar de financiële positie gevonden draagkracht der landbouwbedrijven kan niet worden vergeleken met de onder a en b besproken kapitaalbehoefte. De beschikbare middelen hebben immers betrekking op de toestand in het begin van 1952. Een vergelijking is slechts mogelijk als de beide grootheden betrekking hebben op een zelfde peildatum. Zou voor (een deel van) de landbouwbedrijven de kapitaalbehoefte worden nagegaan, dan zullen derhalve de eventueel uit het onderzoek naar de financiële positie reeds bekende gegevens moeten worden bijgewerkt.

3. De organisatie van een proefonderzoek in de landbouw.

Daar een der wetenschappelijke medewerkers van de afdeling Algemeen Economisch Onderzoek het landelijke onderzoek naar de financiële positie van landbouwbedrijven heeft uitgevoerd, ligt het voor de hand, het aansluitende onderzoek - in eerste instantie het proefonderzoek - naar de kapitaalbehoefte op te dragen aan dezelfde onderzoeker. Uit het voorgaande zal echter gebleken zijn, dat een dergelijk onderzoek alleen kan worden uitgevoerd, indien "teamwork" tot stand komt.

Binnen het L.E.I. zal de afdeling Algemeen Economisch Onderzoek in de eerste plaats hulp nodig hebben van de afdeling Bedrijfs-economisch Onderzoek Landbouw, in verband met de bedrijfseconomische aspecten, die bij dit onderzoek aan de orde komen. Tevens is een bijdrage nodig van de afdeling Statistiek, zowel voor het verschaffen van gegevens over prijzen van productiemiddelen, als bij het kiezen van bedrijven uit de reeds onderzochte steekproef en vermoedelijk ook bij het bewerken van het materiaal, dat bij het onderzoek beschikbaar zal komen.

Buiten het L.E.I. is hulp nodig van drie kanten, nl. Landbouwboekhoudbureaux, Landbouwvoorlichtingsdienst en - last but not least - de landbouwers zelf. Bij een oriënterende bespreking (Zwolle) is reeds gebleken, dat de Boekhoudbureaux bij dit onderzoek slechts medewerking zullen kunnen verlenen, als het bewaren van de anonimiteit der bedrijven blijft gewaarborgd. Dat lijkt mogelijk door middel van de volgende werkwijze. Het L.E.I. zoekt de bedrijven uit, die in een bepaald gebied voor onderzoek in aanmerking komen, op basis van de reeds beschikbare gegevens over de financiële positie van de landbouwbedrijven. De lijst met nummers, waarmee deze bedrijven bij het L.E.I. en bij de Boekhoudbureaux bekend zijn, wordt op de Boekhoudbureaux omgezet in een lijst, waarop de namen en adressen der desbetreffende landbouwers worden aangegeven. Deze lijst wordt doorgegeven aan de Voorlichtingsdienst. Tevoren is nagegaan of deze landbouwers willen medewerken aan het onderzoek. De Voorlichtingsdienst registreert vervolgens de gegevens over de kapitaalbehoefte, welke op een - door overleg tussen de afdeling

Algemeen Economisch Onderzoek en Bedrijfseconomisch Onderzoek van het L.E.I. en de Voorlichtingsdienst - nader te bepalen wijze per bedrijf wordt vastgesteld. Hiervoor zal tevens moeten worden overeengekomen, welke bijdrage afdeling A.E.O. Bedrijfseconomisch Onderzoek Landbouw en Voorlichtingsdienst in de uitvoering van dit werk kunnen en zullen nemen. De staten met gegevens per bedrijf worden door de Voorlichtingsdienst doorgegeven aan de Boekhoudbureaux, die zorgdragen, dat de namen der landbouwers worden vervangen door hun nummers. Met de voor het bijwerken van de financiële positie nodige gegevens worden de onder nummer gebrachte staten doorgegeven aan het L.E.I. om het onderzoek te kunnen afsluiten.

Het verdient overweging het proefonderzoek te beperken tot een zeer beperkt aantal gebieden, b.v. een tweetal weidegebieden (Friesland-Veen en Zuidholland consumptiemelkgebied), een paar zandgebieden (West-Overijssel en O.Noordbrabant) en een paar akkerbouwgebieden (Z.W.-zeekleigebied en Veenkoloniën) en per gebied tot een beperkt aantal bedrijven op nader te bepalen wijze gekozen naar grootteklasse, bedrijfstype, financiële positie, leeftijd bedrijfsleider, verhouding eigendom/pacht. Uiteraard zal ook bij deze beperkte opzet maar in één gebied tegelijk moeten worden begonnen, ten einde eerst vast te stellen, in hoeverre een onderzoek naar de kapitaalbehoefte mogelijkheden biedt, die voor de praktijk van belang zijn. Pas hierna dienen de andere gebieden aan de orde te komen.

4. Andere onderzoekingen.

Het is gebleken, dat binnen het L.E.I. vrijwel alle afdelingen een of meer projecten op het werkprogramma hebben staan, die moeten worden gerekend te behoren tot de groep "financiële draagkracht en kapitaalbehoefte". Indien het proefonderzoek slaagt, zal dit ervaringen opleveren t.a.v. een onderzoekingsmethodiek, die zonder meer door de bedrijfseconomische afdelingen kan worden toegepast voor projecten van deze afdelingen.

Dit geldt niet in dezelfde mate voor projecten van de afdeling Straakonderzoek. Voor het werk van deze afdeling zal apart moeten worden nagegaan, in hoeverre door vereenvoudiging van de bij het proefonderzoek gevolgde werkwijze gegevens kunnen worden verzameld op een wijze, die enerzijds past in het kader van het apparaat, dat door deze afdeling is opgebouwd en waarvan anderzijds toch een resultaat mag worden verwacht, dat een goed beeld geeft van de grootheden om welke het gaat.

Apr. '55; Afd. A.E.O.

d.R. en v.R.